

DRUMUL LUNG DE LA SECURITATE LA INTELLIGENCE. CULTURĂ, NOI CONCEPTE ȘI PERSPECTIVE

Alexandra POPESCU*

Abstract:

All the new risks and threats to the national security have caused each society to reconsider the general human values, values that represent a bridge between states and nations. Following the threat of the Sovietic bloc, the Western world, and beyond, has defined its main risks, dangers and threats to the national and international security taking into consideration both the major changes in the security environment – increased international terrorism, proliferation of weapons of mass destruction – and the political, economic and social development of Western countries.

Thus, the project aims to determine the role and importance of the existence of a security culture within any society, and to show, at the same time, how this culture has transformed under the influence of globalization and not only, from the concept of security to the concept of Intelligence. Furthermore, I will emphasize the role of Intelligence within society and to point out how society as a whole, and Intelligence organizations in particular, had to adapt to the changes that have shaped the world in the past 20 years.

Keywords: security culture, intelligence, globalization, concepts, risks, dangers, threats.

Introducere

Lumea se află acum într-un nou mileniu, în care noile riscuri și amenințări la adresa securității au determinat o reevaluare a valorilor umane generale care leagă statele de națiuni. Ca urmare a amenințării blocului sovietic, lumea occidentală și nu numai, a definit principalele riscuri, amenințări și pericole la adresa securității naționale și internaționale atât din punct de vedere al schimbărilor majore survenite la nivelul mediului de securitate – terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în

* Institutul Național de Studii de Intelligence, Junior Researcher.

masă – cât și al dezvoltărilor politice, economice și sociale ale țărilor occidentale.

În acest context, complexitatea conceptului de securitate a fost evidențiată în mod particular, fiind considerabil influențată de schimbările sociale. De aceea, nu doar că acest concept se aplică acum asupra unei game mai variate de dimensiuni – militară, politică, economică, socială, de mediu – dar acum, în studiul securității, este necesar să se aibă în vedere contextul local, social, cultural și istoric al obiectului de referință care este analizat. Se poate afirma faptul că starea de securitate a indivizilor ar trebui să fie punctul de plecare al fiecărui studiu din acest domeniu, indiferent de nivelul de analiză (național, zonal, regional sau global), deoarece specia umană reprezintă elementul esențial al tuturor formelor de organizare socială, iar gradul de asigurare a securității indivizilor este reflectat la nivelul securității grupului din care fac parte (Jean-Jacques Rousseau, 1984, book I, capitolul 1).

Cele mai importante amenințări la adresa securității, precum cele enumerate anterior, au cauze relaționate sentimentului de insecuritate al indivizilor, cauzat de: degradarea condiției umane, disparități în dezvoltarea economică, manifestate atât între indivizi, cât și între țări și regiuni, lupta pentru putere, interese divergente manifestate de la nivel individual la nivel de alianțe, etc. Din aceste motive, este evident faptul că nu se poate vorbi despre atingerea stării de securitate naționale/zonale/regionale/globale în medii în care individul nu se simte protejat. În cazul în care o persoană este amenințată, atunci atât securitatea grupului căruia îi aparține, cât și a comunităților asociate sunt amenințate.

Securitate, cultură de securitate – limite conceptuale

Securitatea are propria sa evoluție, o legislație specifică, un obiectiv clar, stabilitate și un suport adecvat. Ca element acțional, securitatea reprezintă abilitatea unui sistem de a-și conserva caracteristicile funcționale sub acțiunea factorilor distructivi sau a factorilor care pot provoca mutații, care le determină să fie periculoase pentru mediu sau sănătatea oamenilor care se află în zona de risc (Buzan, 2000, pp. 15-23).

Până în anii 1980 nu a existat în domeniul relațiilor internaționale nicio școală coerentă de gândire care ar fi putut dezvolta conceptul de securitate, concept care are un rol subsidiar în analiza geopolitică, fiind dezvoltat în principal în domeniul militar și în studiile strategice și conexas principalelor concepte care sunt dezvoltate în școlile de relații internaționale (Buzan, 2000, pp. 23-25). Contextul actual al noțiunii de securitate conduce la analiza calității unui fenomen/proces/produs/sistem în termeni de stabilitate.

Securitatea, prin urmare, devine principalul element determinant al calității, conducând în același timp la recunoașterea rolului esențial al riscului, rezultat din dinamica acțiunilor, risc care poate fi acceptat (tolerat) sau eliminat (tratat), judecând după costurile pe care le implică (Buzan, 2000, pp. 25-37).

Securitatea, în general, poate fi abordată dintr-o varietate de perspective. Analiza teoretică a conceptului, dezvoltată de reprezentanții Școlii de la Copenhaga (B. Buzan, Bob McKinlay), prezintă factori din cinci sectoare principale, care afectează securitatea umană, și anume: militar, politic, economic, social și de mediu. Un alt factor important care contribuie la securitate și care trebuie luat în considerare în cadrul analizei este reprezentat de performanța unui guvern de stat, de care depinde gradul de dezvoltare al unei țări.

Prin cultură, în general, se poate înțelege un set de credințe, norme, obiceiuri, atitudini, reguli și practici comune pentru un grup organizațional particular. Dacă ne referim, cu toate acestea, la atitudini, reguli și practici ale unei zone, atunci ne referim la cultura specifică aceluia areal (Banks, J.A., Banks, & McGee, C. A, 1989, <http://www.carla.umn.edu/culture/definitions.html>).

În acest sens, se poate afirma faptul că cultura de securitate reprezintă suma unor valori, norme, atitudini și acțiuni care determină înțelegerea și asimilarea conceptului de securitate, precum și a altor concepte conexe acestuia: securitate națională, securitate internațională, securitate colectivă, insecuritate, politică de securitate etc.

În procesul de dezvoltare a unor modalități de creare și promovare a unei culturi de securitate la nivel de indivizi trebuie avute în vedere valorile pe care o societate le-a dezvoltat în timp. Într-o lume caracterizată de conflicte și amenințări asimetrice, este foarte important să fie respectate valorile unei societăți, deoarece acestea joacă un rol primordial în procesul de dezvoltare al omenirii. Un mediu de securitate viabil poate fi obținut numai prin respectarea valorilor, a tuturor valorilor de fapt. Trebuie menționat, de asemenea, faptul că trăim în cadrul unei societăți informaționale, o eră tehnologizată, care are reguli de manifestare diferite față de cele pe care le cunoaștem deja, iar securitatea internațională nu mai este influențată de determinismul clasic (Schreier, 2010, pp. 37-40).

Pentru a concluziona, se poate afirma faptul că cultura securitate face referire la modalitățile de abordare a lucrurilor, concepte ale membrilor organizaționali, atitudini, opinii, tradiții, percepții, idealuri și standarde etice, în ceea ce privește securitatea. Mai exact, dacă ne referim la atitudinile exprimate cu privire la riscuri, la normele și practicile utilizate pentru a le minimiza efectele, atunci putem afirma că vorbim despre cultura de securitate.

Tendințe în dezvoltarea culturii de securitate

Tendința de schimbare a culturii de securitate în societatea contemporană este naturală, deoarece climatul care stimulează dezvoltarea și sfera largă de socializare sunt rezultatul progresului științific și tehnic și stabilesc noi valori și ipoteze. Drept consecință, păstrarea pentru o perioadă îndelungată de timp a anumitor concepte/credețe/reguli care au avut un efect benefic se poate, de fapt, transforma într-un hidrant pentru procesul de dezvoltare, determina prejudecii sau chiar rigiditate.

Într-un mediu extrem de competitiv, rezistența la schimbare poate transforma o condiție benefică într-una nefavorabilă, precum și o cultură pozitivă într-una negativă. Cu toate că schimbarea culturii de securitate este în general de nesuportat pentru membrii unei organizații, este necesară și posibilă pentru supraviețuirea și dezvoltarea organizației, deoarece numai o cultură durabilă, dar flexibilă, asigură competitivitatea și tinerețea.

Principalele elemente ale unei culturi de securitate

Riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității și stabilității la nivel mondial s-au diversificat, cu toate că unele dintre formele lor de manifestare au fost mai dificil de detectat într-o perioadă de timp care ar fi permis întreprinderea unor contramăsuri eficiente. Situația actuală necesită noi tehnici de monitorizare și evaluare a surselor de instabilitate, precum și stabilirea și dezvoltarea unor capacități adecvate de răspuns în timp și spațiu.

Efectele globalizării au început să fie simțite. După o perioadă considerabilă de reflux, economia mondială a reînviat. Fluxul de bunuri și de investiții, dezvoltarea tehnologică și progresul democrației au adus mai multă libertate și prosperitate oamenilor. În acest context, amenințările transnaționale (terorismul, traficul de droguri și materiale strategice, migrația, criminalitatea organizată) au început să profite de pe urma permeabilității granițelor; acest lucru a permis ca ele să se răspândească la scară globală. Lupta împotriva acestor amenințări a devenit o componentă nouă și unică a globalizării. Astfel, apărarea statului împotriva riscurilor, pericolelor și amenințărilor trebuie să fie realizată atât în mod tradițional, prin politici și strategii individuale, cât și prin intermediul unor forme colective de acțiune, adaptate permanent la caracteristicile mediului de securitate aflat în continuă schimbare (Schreier, 2010, pp. 39-46).

Pe lângă factorii de risc, securitatea poate fi afectată și de vulnerabilitățile interne, care pot lua diferite forme. Principalele puncte slabe pot fi reprezentate de: lipsa resurselor alocate instituțiilor de securitate publică și apărare, inechități sociale, proliferarea economiei subterane și

nivelul crescut al corupției, criminalitatea economică, perturbarea ordinii publice, posibilitatea producerii unui dezastru ecologic, dezastre naturale, pericole, menținerea unui nivel scăzut al infrastructurii de informații și migrația, toate acestea se pot manifesta la o scară largă în cazul unor fenomene socio-economice și a unor procese nesupravegheate (Schreier, 2010, pp. 39-46).

Urmare a procesului de globalizare, care s-a răspândit cu o foarte mare viteză în întreaga lume, accentul nu mai cade acum asupra securității colective ci, mai degrabă, asupra securității individului, în calitate sa de membru al societății, indiferent dacă este vorba despre nivelul național, zonal sau internațional. Globalizarea aduce din ce în ce mai des în discuție mai multe probleme a căror rezolvare face referire la aspecte ale sferei vieții umane.

Dimensiunea umană a societății contemporane devine din ce în ce mai importantă. Toți actorii de la nivelul scenei mondiale sunt conștienți de importanța atingerii și menținerii unui mediu internațional de securitate stabil. Atât statele, cât și organizațiile naționale și internaționale realizează că pentru a fi protejate, securitatea trebuie asigurată în ambele direcții – intern și extern, luând în considerare faptul că securitatea este, în primul rând, asigurată din interior spre exterior. Un stat nu poate fi garant/furnizor de securitate regională dacă nu este stabil și sigur la nivel intern, dacă nu este capabil să asigure securitatea propriilor cetățeni. În acest caz, un element esențial este reprezentat de comunicarea și cooperarea între stat și instituțiile sale, pe de o parte, și între stat și societatea civilă pe de altă parte. De cele mai multe ori, sprijinul moral și permisiunea acordată de către societatea statală sunt vitale (Schreier, 2010, pp. 55-63).

Pe această coordonată putem include necesitatea de creare și promovare a unei culturi de securitate la nivelul membrilor unei societăți. În cadrul acestui tip de cultură sunt incluse elemente ce țin de mediul de securitate existent, riscuri interne și externe și modalități de acțiune pentru a le preveni/a le minimiza impactul. În acest context, poate fi concluzionat faptul că formarea unei culturi de securitate puternică este absolut necesară, iar acest lucru este, în același timp, un indicator al unei societăți sănătoase, prospere și funcționale. Luând în considerare avantajele unei culturi de securitate puternice, statul trebuie să se implice în mod constant, prin intermediul instituțiilor sale, în informarea societății cu privire la aspecte relevante și în dezvoltarea unei culturi de securitate puternice a populației.

De la cultura de securitate la cultura de Intelligence

Statisticile arată că la începutul mileniului trei numărul conflictelor dintre state s-a redus considerabil, însă numărul conflictelor etnice și al acțiunilor asimetrice a crescut. În plus, au apărut numeroase alte focare de conflict, cum ar fi lipsa resurselor de apă, state care au pierdut controlul asupra teritoriului național, existența unor granițe între state care nu corespund granițelor etnice sau istorice, etc. Nu se poate afirma, așadar, faptul că lumea de astăzi este o lume mai sigură, o lume în care aproape toate evenimentele sunt îndreptate către pacea și bunăstarea tuturor locuitorilor planetei.

Deși numărul amenințărilor tradiționale a fost considerabil redus, evenimentele care au avut loc la 11 septembrie 2001 au demonstrat faptul că lumea este mult mai instabilă decât cineva și-ar putea imagina. În epoca globalizării, când permeabilitatea frontierelor este în continuă creștere, alături de dezvoltarea noilor tehnologii apar mai multe modalități de a le utiliza în scopuri greșite. În mod special după anul 2000, declarațiile oficiale nu corespund întotdeauna cu adevăratele intenții ale statelor. În multe țări, chiar și în cele caracterizate de o economie dezvoltată și o democrație consolidată, puterea oficială nu se suprapune în totalitate cu puterea reală. Grupuri de interese puternic consolidate, precum și organizații transnaționale dețin conducerea de facto, care ar trebui să aparțină acelor organisme alese, aparent votate în mod democratic (Treverton, 2003, pp. 11-13).

Amplificarea amenințărilor, precum sunt cele asimetrice, inclusiv terorismul, care este una dintre cele mai comune și mai relevante amenințări, presupune luarea unor măsuri preventive. Un stat are nevoie de informații care să îi permită să ia decizii justificate pentru a-și putea menține și îmbunătăți securitatea. Activitatea de informații (sau Intelligence, termen introdus în literatura de specialitate și utilizat în mod frecvent în ultimii ani) este vitală pentru securitatea națională, iar aspectele prezentate mai sus susțin nevoia desfășurării unei activități de informații susținută. Din moment ce forțele armate, în sensul clasic, și-au redus puterea, rolul Intelligence-ului a crescut în mod considerabil.

Noile caracteristici ale crizei socio-politice și economice necesită o nouă abordare în activitatea de Intelligence, abordare care ar putea contribui la prevenirea deficiențelor politice și profesionale, care au un impact negativ. Se vorbește despre nevoia unei schimbări, despre finalizarea unei călătorii către o nouă etică a activității de Intelligence, pentru a putea face față rigorilor lumii moderne. Un anumit volum de informații poate ajuta o entitate în luarea unei decizii. Pentru a-și putea îndeplini sarcinile, entitatea de informații, indiferent de nume, colectează date pentru a obține informațiile necesare

factorilor de decizie. Așadar, entitatea de informații trebuie să dețină cunoștințe într-un anumit domeniu, aspect care înseamnă cunoaștere. Pentru a ști, o persoană trebuie să întreprindă acțiuni specifice pentru a obține informații, iar pentru a acționa este necesar un plan bine pus la punct. Din această descriere rezultă că activitatea de informații, în sensul cel mai larg, necesită cunoștințe (ce, pentru cine, pentru ce), acțiune (cum) și organizare (cine). Deși pot fi analizate separat, aceste trei componente sunt complementare (Barger, 2005, pp. 24-31).

Din acest motiv, o abordare integratoare a activității de Intelligence, pentru a putea optimiza acest proces, este esențială. Pornind de la definiția termenului de Intelligence, într-un sens mai larg, bazată pe componentele anterior menționate – cunoașterea a ceea ce este semnificativ, metode de obținere a datelor necesare și de transformare a acestora în informații și structura organizatorică care să realizeze prima și a doua componentă – dezvoltarea unei teorii referitoare la activitatea de intelligence se va baza pe o abordare sistemică a activității în sine, luând în calcul toate componentele menționate mai sus, precum și factorii care le influențează (Barger, 2005, pp. 24-31).

Revoluția conceptelor de Intelligence

Activitatea de informații, sau Intelligence, joacă un rol crucial în asigurarea securității. Intelligence-ul este cel care ajută la menținerea unei stări de pace și la menținerea ordinii prin reducerea sau minimizarea riscului de conflict internațional fiind, în același timp, un sprijin pentru eforturile diplomatice și militare de a opri proliferarea armelor neconvenționale. De asemenea, Intelligence joacă un rol cheie în ceea ce privește apărarea și protecția împotriva amenințărilor teroriste, a criminalității transnaționale și a altor surse de violență.

Intelligence-ul este necesar pentru a putea anticipa posibilele intenții agresive/ofensive ale unui inamic străin și pentru a le putea defini, cum ar fi agresiunea indirectă sau pregătirea pentru pasul următor în intensificarea amenințării. Pe scurt, este nevoie de Intelligence pentru a preveni amenințările, înainte ca acestea să escaladeze. Prevenirea presupune ca factorii de decizie să evalueze amenințările, să decidă asupra inevitabilității conflictului și să ia decizii pentru apărare. Factorii decizionali trebuie poată evalua nivelul de risc pentru care națiunea este pregătită și să decidă când să acționeze, luând în considerare atât costurile pe care le implică, cât și impactul. Devine imperativ faptul că serviciile de informații trebuie să aibă capacitatea de a anticipa nevoile celor care vor lua deciziile la nivel politic (Schreier, 2010, pp. 64-68).

Schimbările profunde de la nivelul mediului internațional de securitate au avut un impact major asupra tuturor domeniilor vieții, inclusiv asupra activității de informații. În acest sens, în perioada imediat următoare își va face simțită prezența nevoia pentru o revoluție în domeniu. Nu este vorba despre o revoluție în tehnologie, industria auto, mediul tehnic, software sau viteză. Este vorba despre o revoluție a conceptelor. Până acum, timp de 50 de ani, revoluția informațională s-a concentrat asupra literei „T” (tehnologie) din binomul domeniului IT. Noua revoluție în materie de informații se concentrează asupra literei „I” și evidențiază semnificația și scopul informațiilor. Și acest lucru conduce rapid la redefinirea sarcinilor prin utilizarea informațiilor și la restructurarea instituțiilor care îndeplinesc aceste sarcini (Voicilă, <https://andreivocila.wordpress.com/2010/10/06/de-la-cultura-de-securitate-la-cultura-de-intelligence/>).

Concluzii

Modelele utilizate în activitatea de Intelligence derulată în timpul Războiului Rece nu mai îndeplinesc cerințele actuale. Este necesară dezvoltarea unui nou model pentru a putea obține un avantaj în lupta împotriva amenințărilor tradiționale, precum și a metodelor și surselor non-tradiționale. Acest lucru este posibil prin identificarea și dezvoltarea unor noi concepte de afaceri și a unei noi etici de Intelligence.

Vechiul model de amenințare, la nivel global și mai ales între marile puteri, scoate în evidență forțele nucleare strategice și pe cele convenționale, care erau în legătură cu un guvern, care aveau o structură ierarhică operațională, care erau liniare în dezvoltare. Acestea erau utilizate în conformitate cu bine-cunoscutele și acceptatele reguli de utilizare și doctrină, puteau fi relativ ușor detectate și monitorizate și erau sprijinite de mijloace de Intelligence general recunoscute (Schreier, 2010, pp. 55-63).

În contrast, noul model de amenințare este, în general, non-guvernamental, neconvențional și non-liniar, cu o dinamică aleatorie și non-liniar în incidență, fără constrângeri sau reguli de utilizare. Nu beneficiază de o doctrină cunoscută, este aproape imposibil de anticipat și este sprijinit de către infractori, traficanți de droguri, teroriști, oameni corupți, extremiști și fanatici religioși, xenofobi, mercenari, șamd. Astăzi, modelul de amenințare este definit printr-un singur cuvânt generic, asimetric (Schreier, 2010, pp. 55-63).

Vechiul model de Intelligence se baza foarte mult pe tehnici de colectare secrete și tehnice, extrem de costisitoare, având în vedere așa-numitele state inamice. Noul model de Intelligence trebuie să includă și să gestioneze boom-ul informațional și, în particular, boom-ul de informații

digitale multilingve, gestionând în același timp cunoștințele din domeniu prin observarea directă a realității.

Legătura dintre înțelegerea amenințărilor și structura de forță se bazează pe formularea și validarea unei noi arhitecturi conceptuale, care va integra, ori de câte ori va fi nevoie, elementele clasice, dar care se va îndrepta către dezvoltarea unor noi concepte, mai potrivite pentru mediu de securitate actual și viitor, care are o dinamică spectaculoasă.

Astăzi, conflictele etno-naționaliste (statul împotriva națiunii) reprezintă peste 50% din numărul total de confruntări, iar conflictele etnice sau tribale și războaiele anti-regim (statul împotriva insurecției) – peste 15%. Conflictele de tipul stat împotriva altui stat reprezintă mai puțin de 10% și războaiele de decolonizare și genocidurile completează restul până la 100% (Voicilă, <https://andreivocila.wordpress.com/2010/10/06/de-la-cultura-de-securitate-la-cultura-de-intelligence/>).

Astfel, se face simțită nevoia unei noi abordări a activității de Intelligence, care să reprezinte o schimbare bine-gândită și echilibrată în ceea ce privește deschiderea unei treceri de la secret la public, de la preocuparea militară tradițională la factori de securitate netradiționali, precum resursele de apă, de energie, de mâncare, bolile și dezvoltarea sustenabilă, de la monitorizarea curentă la analiza contextului istoric și cultural, de la comunitatea fragmentată a secretului la o rețea care este capabilă să exploateze informațiile distribuite. Mai presus de toate, noua abordare a activității de intelligence trebuie să fie comprehensivă, fiabilă și relevantă pentru provocările generate de toate formele de amenințare, în special de cele netradiționale. Noua abordare a analizei de Intelligence poate oferi un avantaj asimetric decisiv în fața amenințărilor netradiționale locale, naționale sau regionale. Drumul către o nouă etică a Intelligence-ului este o strategie care trebuie urmată.

Bibliografie

1. Banks, J.A., Banks, & McGee, C. A. (1989). Multicultural education, Allyn & Bacon Press, Needham Heights, <http://www.carla.umn.edu/culture/definitions.html>.
2. Barger, Deborah G. (2005). Toward a Revolution in Intelligence Affairs, RAND National Security Research Devision, Santa Monica.
3. Buzan, Barry. (2000). Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece, Ed. Cartier, Chișinău.

4. Chalk, P. (1985). *Non-Military Security and Global Order*, Palgrave Press, New York, 2000 Laqueur, Walter, *A World of Secrets: Uses & Limits of Intelligence*, Basic Press, New York.
5. David, Aurel V. (2005). *Sociologia națiunilor*, Ed. Tempus Dacoromânia, București.
6. Jean-Jacques Rousseau, (1984). *On the Social Contract*, trans. Judith R. Masters, New York: St. Martins Press, book I, capitolul 1.
7. Tomlinson, John. (2002). *Globalizare și cultură*, Ed. Amarcord, București.
8. Doctrina națională a informațiilor pentru securitate, adoptată în ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării din 23 iunie 2004.
9. Schreier, Fred. (2010). *Transforming Intelligence Services. Making them smarter, more agile, more effective and more efficient*, Study Group Information, Reprocenter Vienna, Vienna.
10. Treverton, Gregory F. (2003). *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, Cambridge University Press, Cambridge.
11. Warner, Michael. (2014). *The rise and fall of Intelligence. An international security history*, Georgetown University Press, Washington DC.

Resurse Internet

1. Băloi, Aurel, Conceptul de securitate – Școli de gândire, disponibil la <http://www.studiidesecuritate.ro>
2. Voicilă, Andrei, *De la cultura de securitate la cultura de intelligence*, disponibil la <https://andreivocila.wordpress.com/2010/10/06/de-la-cultura-de-securitate-la-cultura-de-intelligence/>
3. Voinov – Kohler, Juliette – *La sécurité globale: Une approche exhaustive de menaces envers la sécurité de l'individu*, disponibil la <http://www.deza.admin.ch/ressources/deza.produit-f-332.pdf>
4. <http://www.sri.ro>